

EMILIA ŻYŁKIEWICZ-PŁOŃSKA

Uniwersytet w Białymstoku

E-MAIL: emiliazylkiewicz@wp.pl

Europejska polityka edukacyjna wobec szkolnictwa wyższego

Wstęp

Polityka edukacyjna odgrywa kluczową rolę w zakresie stwarzania warunków, wyznaczania koncepcji i kierunków rozwoju systemów i sposobów edukacji. Przez politykę edukacyjną rozumiem plan działania instytucji ówczesnej Wspólnoty Europejskiej, a obecnie Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem szkolnictwa wyższego. Plan ten ma na celu oddziaływanie na bieżące i przyszłe decyzje oraz działania państw członkowskich w zakresie edukacji, a szczególnie szkolnictwa wyższego [Thieme, 2009: 45]. Celem artykułu jest wyodrębnienie znaczących okresów w polityce edukacyjnej Wspólnoty, a następnie Unii Europejskiej oraz ukazanie roli i miejsca edukacji w procesie integracji w Europie. Na podstawie analizy dokumentów prawno-politycznych Wspólnoty i Unii Europejskiej wyróżniłam trzy etapy realizacji polityki edukacyjnej, w tym wobec szkolnictwa wyższego: okres nikłego zainteresowania edukacją, pozbawionego polityki wobec szkolnictwa wyższego, okres wstępnego myślenia o polityce edukacyjnej, w tym wobec szkolnictwa wyższego, okres odrębnego i specyficznego myślenia o polityce edukacyjnej wobec szkolnictwa wyższego.

Pierwszy etap – nikłe zainteresowanie edukacją, pozbawione polityki edukacyjnej wobec szkolnictwa wyższego

Wyodrębniony pierwszy etap polityki edukacyjnej Wspólnoty Europejskiej charakteryzuje się instrumentalnym podejściem do edukacji i przejawia się

nadrzędnością rozwoju gospodarczego nad edukacją. Okres ten trwał od momentu podpisania Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Węgla i Stali w roku 1951 do początku lat siedemdziesiątych XX wieku. W tym czasie działania Wspólnoty koncentrowały się w głównej mierze na dynamizowaniu rozwoju gospodarczego, zwiększaniu poziomu zatrudnienia oraz podnoszeniu jakości życia obywateli państw członkowskich. W zapisach traktatów pojawiają się zdawkowe odniesienia wskazujące na związek rozwoju gospodarczego z edukacją. W Traktacie ustanawiającym Europejską Wspólnotę Węgla i Stali w artykule 23, znalazło się odwołanie, które wskazuje na instrumentalne podejście do edukacji, rozpatrywanej w formie „przeszkoleń zawodowych dla pracowników mających zmienić zatrudnienie”. Potwierdzenie instrumentalnego rozumienia edukacji umiejscowione zostało w artykule 56, w którym mowa o finansowaniu „przekwalifikowania pracowników zmuszonych do zmiany zawodu”.

Natomiast w Traktatach Rzymskich z 1957 roku, a dokładniej w Traktacie Ustanawiającym Europejską Wspólnotę Gospodarczą, za główny cel obrano „stałą poprawę warunków życia i pracy swoich narodów”, sprowadzając myślenie o edukacji do szkoleń i doskonalenia zawodowego. W dokumencie tym znalazły się zalecenie wobec edukacji, które dotyczyły

wprowadzenia w życie wspólnej polityki w dziedzinie kształcenia zawodowego, która przyczynić się może do harmonijnego rozwoju zarówno gospodarki wewnętrznej poszczególnych Państw Członkowskich, jak i wspólnego rynku [art. 128].

Pozostając nadal przy analizowaniu Traktatów Rzymskich, drugi ich element, Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej, w kwestii edukacji odnosił się do rozwoju badań wspierających postęp w energetyce jądrowej. Sektor edukacji postrzegano w sposób marginalny. Fragmentaryczne odniesienia dotyczyły w zdecydowanej większości szkolnictwa zawodowego, które miało odegrać instrumentalną rolę wobec rozwoju gospodarczego.

Podczas trwania pierwszego okresu, w myśleniu politycznym nie nadano edukacji strategicznego znaczenia, ponieważ nie była ona sferą bezpośrednio związaną z budowaną konkurencyjnością gospodarczą Wspólnoty. Sferę edukacji pozostawiono w odpowiedzialności poszczególnych krajów członkowskich, traktując ją jako element budowanej suwerenności. Ponadto do

początku lat siedemdziesiątych nie ma zbyt wielu śladów wskazujących na zainteresowanie Wspólnoty szkolnictwem wyższym.

Drugi etap – wstępne myślenie o polityce edukacyjnej, w tym wobec szkolnictwa wyższego

Okres ten rozpoczął się w roku 1971, w momencie pierwszego spotkania ministrów edukacji w ramach instytucji Wspólnoty Europejskiej w Brukseli i podjęcia decyzji o współpracy w dziedzinie edukacji. Od tej chwili Komisja Europejska rozpoczęła wzmoczoną pracę nad myśleniem o edukacji, między innymi powołując jeszcze w tym samym roku tzw. grupę nauczania i edukacji (ang. *The Teaching and Education Group*) oraz tworząc w 1973 roku odrębny Resort Edukacji, w Dyrekcji Generalnej, który był odpowiedzialny za badania i naukę.

W kolejnych latach praca nad polityką edukacyjną ulegała intensyfikacji. W roku 1976 ministrowie przyjęli program działania w dziedzinie edukacji, stanowiący pierwszą wiążącą podstawę prawną, do momentu wejścia w życie Traktatu z Maastricht. Program ten został formalnie przyjęty przez Komisję w postaci rezolucji [*Resolution...*, 1976], w której obok takich celów, jak: polepszenie wyposażenia dla kształcenia i szkolenia obywateli i dzieci obywateli innych państw członkowskich oraz krajów trzecich, promocji bliższej współpracy w ramach systemów edukacji w Europie czy osiągnięcia równych praw w dostępie do wszystkich form edukacji, wskazany został po raz pierwszy cel z zakresu szkolnictwa wyższego, który dotyczył współpracy w tym obszarze. Cel ten rozpatrywany był wielokierunkowo, od wzrostu wzajemnych kontaktów niezależnych instytucji szkolnictwa wyższego w państwach członkowskich, poprzez wsparcie zagranicznych wyjazdów dydaktycznych, administracyjnych, badawczych i mobilności studentów, w kierunku zwiększenia rozpoznawalności i uznawalności okresów studiów, zrealizowanych w instytucjach pozostałych państw członkowskich. Skutkiem wdrożenia Rezolucji okazało się powołanie edukacyjnych sieci transnarodowych oraz powstanie nowych programów w obrębie krajowych systemów edukacyjnych.

Powyższe założenia, chociaż odpowiadające na ówczesne potrzeby społeczne, okazały się jedynie deklaracją ze względu na brak prawnych podstaw, które były sformułowane w postaci na przykład traktatu. W konse-

kwencji doprowadziło to do paraliżu wzajemnej współpracy państw członkowskich, w dziedzinie edukacji w latach 1978–1980. Kryzys we Wspólnocie Europejskiej przejawiał się między innymi w niskim poziomie zatrudnienia, szczególnie młodych ludzi, czego konsekwencją było skoncentrowanie działań politycznych wokół rozwoju ekonomicznego i społecznego. Namacalny dowód konsolidowania działań Komisji stanowił fakt połączenia wielu resortów w jedną Dyрекcję Generalną do spraw Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Edukacji.

Znaczące wydarzenia w obszarze edukacji w Europie miały miejsce w drugiej połowie lat osiemdziesiątych. Przybrały one formę uruchamiania kolejnych programów działań w dziedzinie edukacji, kształcenia i szkolenia. Comett¹ był pierwszym, a następnie pojawiły się Erasmus, PETRA, Młodzież dla Europy, Lingua, Eurotecnet, FORCE, ESPRIT, Eureka² i wiele innych. Wprowadzenie różnorodnych programów działań miało fundamen-

¹ Comett jest światowym liderem w zakresie wspierania szkoleń i edukacji związanej z naukami o środowisku. Więcej na: <http://www.comet.ucar.edu> [12.07.2016].

² • **Erasmus** to program dla uczelni, studentów i pracowników, który powstał w 1987 roku. Wspiera międzynarodową współpracę szkół wyższych, umożliwia wyjazdy studentów za granicę na część studiów i praktykę, promuje mobilność pracowników uczelni, stwarza uczelniom liczne możliwości udziału w projektach wraz z partnerami zagranicznymi. więcej na: <http://www.erasmus.org.pl> [12.07.2016]. • Program **PETRA** jest programem działań na rzecz kształcenia zawodowego młodych ludzi oraz ich przygotowanie do dorosłego i zawodowego życia. Więcej na: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/vocational_training/c11012a_en [12.07.2016]. • **Młodzież dla Europy** był programem przewidzianym na lata 1995–1999, jego kontynuację w latach 1999–2006 stanowił Program Młodzież, natomiast w latach 2007–2013 Program Młodzież w Działaniu. W ramach Programów istniała możliwość zrealizowania przez młodych ludzi własnych programów, do których celów należały m.in. integracja, przeciwdziałanie dyskryminacji czy budowanie świadomości europejskiej. • Program **Lingua** stanowił część Programu Socrates I w latach 1994–1999 oraz Socrates II w latach 2000–2006. Od 2007 roku został włączony do Programu Uczenia się przez Całe Życie. Program dotyczy promocji i doskonalenia w zakresie nauki języków obcych wśród uczniów i nauczycieli szkół średnich, jak również migrujących obywateli Unii Europejskiej, pracujących na jej terenie. • Program **Eurtecnet** posiadał dwie fazy, pierwszą, w latach 1985–1988 oraz drugą w okresie 1990–1994. Wśród podstawowych celów projektów wymieniano korzystanie z możliwości oferowanych przez nowe technologie oraz promocję innowacji w szkoleniu zawodowym, z uwzględnieniem zmian zachodzących w wyniku rozwoju technologii. • Działania w Programie **FORCE** były skoncentrowane na wspieraniu i uzupełnianiu założeń politycznych i realizowanych działań w zakresie ustawicznego kształcenia zawodowego w państwach członkowskich. Program realizowany był w latach 1991–1994. • **Europejski Program Strategiczny w Dziedzinie Badań Technologii** był jednym z pierwszych programów badawczo-rozwojowych Wspólnot Europejskich. Program realizowany był w trzech edycjach w latach 1984–1994. • Program **Eureka** powołany został w celu wspierania międzynarodowej współpracy w badaniach i rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem aspektu innowacyjności. Więcej na: <http://www.eurekanetwork.org> [12.07.2016].

talne znaczenie ze względu na zmianę perspektywy w polityce edukacyjnej Wspólnoty Europejskiej. Przede wszystkim zaczęto proponować konkretne działania praktyczne, a nie głównie formułować teoretyczne zalecenia i sugestie. Tym samym rozpoczął się okres zainteresowania nie tylko rozwojem ekonomicznym w Europie, ale również doskonaleniem indywidualnych kompetencji i umiejętności człowieka. Skłaniano się w kierunku prowadzenia polityki skierowanej na podmiot, rezygnując z nadmiernej instrumentalizacji działań edukacyjnych.

W 1985 roku zatwierdzony został raport *On a People's Europe* [1985], który proklamował wznowienie dialogu międzyludzkiego oraz dostrzeżenie roli kultury i edukacji w życiu społecznym. Coraz większą uwagę przedstawiciele Wspólnoty Europejskiej kierowali wobec kwestii edukacji, wraz ze śladowymi odniesieniami do polityki edukacyjnej wobec szkolnictwa wyższego. Jednolity Akt Europejski, który wszedł w życie w 1987 roku, poza regulacjami dotyczącymi rynku wewnętrznego oraz modyfikacji uprawnień poszczególnych organów Wspólnoty „stworzył [...] początek aktywnej polityki kształcenia ogólnego i zawodowego” [Tourdanov, 2006: 61] wskazując na znaczenie zasobów ludzkich w rozwoju ekonomicznym i zwiększaniu spójności społecznej. Na podstawie możliwości szerokiej interpretacji 128 artykułu Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Węgla i Stali, Trybunał Sprawiedliwości włączył szkolnictwo wyższe w 1985 roku do postanowień Traktatu, zwiększając kompetencje Komisji w tym zakresie [European Commission, *The history...*, 2006: 25–26, tłum. E.Ż.-P.]. Odtąd, już nie tylko społeczna rola edukacji w ogóle, czy szkolnictwa zawodowego miała znaczenie wobec rozwoju ekonomicznego i wzmacniania spójności społecznej, ale szkolnictwo wyższe zostało zauważone w kontekście dążenia do rozwoju jednostki ludzkiej, w kierunku zwiększenia szans na jej zatrudnialność. Myśląc o szkolnictwie wyższym, zaczęto podejmować działania między innymi na rzecz: równości szans w dostępie do edukacji; zwiększenia poziomu mobilności wśród nauczycieli i studentów; wypracowania reguł umożliwiających porównywalność dyplomów i okresów zrealizowanych studiów w innych jednostkach akademickich w formie punktów ECTS³.

³ ECTS (ang. *European Credit Transfer and Accumulation System*) był pilotażowym projektem w ramach Programu Erasmus, ustanowionym w celu umożliwienia porównywania i uznawania okresów studiów zrealizowanych w trakcie zagranicznej mobilności edukacyjnej.

Lata dziewięćdziesiąte sprzyjały stopniowemu precyzowaniu polityki europejskiej wobec edukacji, w kierunku zwiększenia roli szkolnictwa wyższego. Nie bez znaczenia pozostawał fakt postępującego rozwoju globalizacji, jak również dostrzeżenie potrzeby budowania gospodarki opartej na wiedzy w Europie. Znamiennym momentem był rok 1993, w którym wszedł w życie Traktat z Maastricht. Po raz pierwszy obszary edukacji i kultury zostały wyodrębnione jako dziedziny polityki Unii Europejskiej z własną podstawą prawną. Uszczegóławiając, w artykule 126 znajdujemy zapis, że

Wspólnota przyczynia się do rozwoju edukacji o wysokiej jakości, poprzez zachęcanie do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli jest to niezbędne, poprzez wspieranie i uzupełnianie ich działalności, w pełni szanując odpowiedzialność Państw Członkowskich za treść nauczania i organizację systemów edukacyjnych, jak również ich różnorodność kulturową i językową [art. 126.1].

Wobec powyższego artykułu, sformułowany został zestaw działań, umożliwiających jego realizację, m.in. poprzez: nauczanie i upowszechnianie języków państw członkowskich; sprzyjanie mobilności; akademickie uznawanie dyplomów i okresów studiów czy promowanie współpracy instytucjonalnej [art. 126.2]. Wymienione działania mogły być realizowane za pomocą wspólnotowych programów współpracy zaplanowanych na lata 1995–2000, między innymi Socrates, Leonardo da Vinci oraz Program Młodzież⁴. Od tego momentu Parlament Europejski, obok Rady Europejskiej, stał się współdecydującym w kwestii edukacji w Europie. Wydarzenie to przyczyniło się do wzrostu demokratyzacji oraz sprzyjało dyskusjom i negocjacjom obu instytucji, związanych ze strategiami wyznaczanymi w obszarze edukacji w Europie, jak również ze sposobami ich finansowania.

⁴ • Program **SOCRATES** konstituowało sześć podprogramów, z których niektóre istniały już wcześniej, jako niezależne akcje i działania w ramach Wspólnoty Europejskiej. Do podprogramów tych należą: Comenius (dotyczy współpracy szkolnej), Erasmus (szkolnictwo wyższe), Grundvig (kształcenie osób dorosłych), Minerva (kształcenie z zastosowaniem technik informatycznych, w tym kształcenie na odległość), Lingua (nauka języków obcych), Arion (wizyty studyjne kadry zarządzającej oświatą). • Głównym celem Programu **Leonardo da Vinci** była promocja i poprawa systemów kształcenia i szkolenia zawodowego w państwach członkowskich Unii Europejskiej, krajach EFTA i Europie Środkowo-Wschodniej. • Cel Programu **Młodzież** to umożliwianie spotkań i wymiany młodzieży wszystkich krajów członkowskich celem ich europejskiej współpracy i promowanie międzykulturowej wiedzy i umiejętności u młodych ludzi. Program Młodzież ma charakter dodatkowy, spójnie zintegrowany z innymi programami, które mają komponenty wymiany młodzieży.

W latach dziewięćdziesiątych pojawiła się nowa inicjatywa Komisji Europejskiej w zakresie edukacji, w postaci opublikowania dwóch *Białych Ksiąg*. Pierwsza, *Wzrost, konkurencyjność, zatrudnienie. Wyzwania i sposoby ich realizacji w XXI wieku* z 1993 roku, promowała rozwój indywidualny i kładła stosunkowo duży nacisk na intensywny wzrost zatrudnienia oraz konkurencyjność. Wzrost ten mógł zostać osiągnięty poprzez systemy edukacji i szkoleń, które miały do odegrania znaczącą rolę w budowaniu innowacyjnego modelu gospodarki Unii Europejskiej, opartego na wiedzy o nowych technologiach.

W niniejszej Białej Księdze, która może być najbardziej wpływowym ogólnym dokumentem politycznym kiedykolwiek przez Komisję opublikowanym, przedstawiono kilka bardzo nowatorskich pomysłów, wszystkie z silnym odniesieniem do roli edukacji i szkolenia dla wzrostu, konkurencyjności i zatrudnienia [Hinge, 2003: 8, tłum. E.Ż.-P.].

Druga, *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, uchwalona w 1995 roku, stanowiła potwierdzenie o konieczności i potrzebach zmian w dotychczas prowadzonej polityce edukacyjnej Unii Europejskiej. Wskazano, że systemy edukacji i szkoleń muszą sprostać nowym wyzwaniom, do których należą: internacjonalizacja, społeczeństwo informacyjne oraz rozwój naukowego i technologicznego świata. W uczeniu się przez całe życie oraz w elastycznym nabywaniu i modyfikowaniu umiejętności upatrywano narzędzia w nadążaniu edukacji za dziejącymi się zmianami, szczególnie w przestrzeni gospodarczej oraz stworzeniu uczącego się społeczeństwa, warunkującego postęp społeczny. W głównej mierze na podstawie tego dokumentu i ówczesnych działań Komisji, rok 1996, został ogłoszony Europejskim rokiem uczenia się przez całe życie. Celem podjętych działań było tworzenie europejskiego obszaru kształcenia i szkolenia poprzez uświadomienie znaczenia kształcenia ustawicznego wśród społeczeństwa oraz polepszenie współpracy pomiędzy sektorem szkoleń, edukacji oraz przedsiębiorstwami. Skutki powziętych działań można obserwować w kształceniu dorosłych, które przestało być traktowane jedynie hasłowo, a przybrało formę konkretnych działań, głównie w przestrzeni szkolnictwa wyższego, w których upatrywano możliwość wzrostu gospodarczego.

Lata dziewięćdziesiąte w dużym stopniu charakteryzowało powiązanie polityki edukacyjnej z rozwojem gospodarczym, w tym zatrudnieniem, konkurencyjnością i wzrostem. Może to świadczyć o dostrzeżeniu zależno-

ści pomiędzy poziomem wiedzy i umiejętności obywateli, a kondycją społeczeństwa, niemniej jednak edukacja nadal traktowana była w sposób instrumentalny, jako narzędzie umożliwiający i przyczyniający się do zwiększenia wzrostu gospodarczego.

Trzeci etap – odrębne i specyficzne myślenie o polityce edukacyjnej wobec szkolnictwa wyższego

Etap ten rozpoczął się wraz z końcem lat dziewięćdziesiątych Komisja Europejska zwróciła uwagę na fakt, że kwestia szkolnictwa wyższego nigdy nie zajmowała tak wysokiego miejsca w programach politycznych europejskich rządów. Z potrzeby ustanowienia bardziej kompletnej, kompetentnej i szerszej Europy, przede wszystkim poprzez wzmocnienie jej wymiaru intelektualnego, kulturalnego, społecznego, naukowego i technologicznego, ministrowie edukacji podpisali w 1999 roku Deklarację Bolońską, dotyczącą szkolnictwa wyższego w Europie.

Finalne pojawienie się Deklaracji i rozpoczęcie Procesu Bolońskiego były konsekwencją wcześniejszych działań i dokumentów, w których przedstawiano cele i kierunki myślenia wobec środowiska akademickiego w Europie. Wprawdzie dokumenty te nie powstały w ramach instytucji Unii Europejskiej, ale ze względu na ich kluczowe znaczenie związane z kontynuacją myślenia o szkolnictwie wyższym w Europie w Deklaracji Bolońskiej, wymagają przynajmniej skrótowego omówienia.

Do wspomnianych dokumentów należy między innymi Karta Bolońska (łac. *Magna Charta Universitatum*) podpisana w 1988 roku przez środowisko rektorów, w której stwierdzili, że „uniwersytet – jako instytucja odpowiedzialna za utrwalanie europejskiej tradycji humanistycznej – stale dba o tworzenie wiedzy uniwersalnej, a realizując swoje powołanie, przenika granice geograficzne i polityczne oraz potwierdza konieczność poznawania i wzajemnego oddziaływania na siebie różnych kultur” [*Magna...*, 1988, tłum. E.Ż.-P.]. Ponadto, uwydatniona została potrzeba autonomii uniwersytetów wobec jakichkolwiek oddziaływań politycznych oraz kompatybilność działań naukowych i dydaktycznych, dzięki którym nauczanie jest adekwatne wobec zmieniających się potrzeb i wymagań społecznych, zmierzając w kierunku postępu naukowego.

UNESCO i Rada Europy zogniskowały swe działania wokół ujednoczenia zasad oceniania kwalifikacji, warunków dostępu do edukacji na poziomie szkolnictwa wyższego oraz uznawalności kwalifikacji uzyskanych podczas studiowania na innych uniwersytetach.

Kolejny dokument, poprzedzający Deklarację Bolońską, stanowiła Deklaracja Sorbońska z 1998 roku, podpisana przez ministrów z Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii i Włoch, w której zwrócono uwagę na centralną rolę uniwersytetów w kulturalnym rozwoju Europy. Podkreślono również, że otwarty obszar europejskiego szkolnictwa wyższego niesie za sobą bogactwo pozytywnych perspektyw, respektując nasze zróżnicowanie, natomiast wymaga ciągłych wysiłków na rzecz usuwania barier i stworzenia ram dla nauczania i uczenia się, które zwiększą mobilność i zacieśnią współpracę [Sorbone..., 1998, tłum. E.Ż.-P.]. Zwrócono również uwagę, że współpraca, mobilność studentów i wykładowców oraz porównywalność w kształceniu na poziomie szkolnictwa wyższego będzie ułatwiona przy dwustopniowym systemie kształcenia, podziale na semestry i przy zastosowaniu punktów ECTS.

Celem finalnie podpisanej w 1999 roku Deklaracji Bolońskiej było zwiększenie kompatybilności i porównywalności systemów szkolnictwa wyższego w przestrzeni tworzonego Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (EOSW/EHEA). Przyjęto, że realizację wyznaczonego celu można będzie osiągnąć za pomocą następujących celów częściowych, narzędzi i działań: przyjęcie systemu czytelnych i porównywalnych tytułów zawodowych/stopni, również przez wdrożenie Suplementu do Dyplomu; obowiązywanie dwóch głównych cykli kształcenia – studia I stopnia (licencjackie/inżynierskie) i studia II stopnia (magisterskie); ustanowienie systemu punktów zaliczeniowych ECTS w celu zwiększenia mobilności studentów; promowanie tejże mobilności; promowanie współpracy europejskiej w zakresie zapewniania jakości oraz promowanie niezbędnego wymiaru europejskiego w szkolnictwie wyższym [Deklaracja..., 1999]. Ministrowie edukacji podpisujący Deklarację zobowiązali się do osiągania powyższych celów „w ramach [...] kompetencji instytucjonalnych i przy pełnym poszanowaniu różnorodności kultur, języków, krajowych systemów szkolnictwa oraz autonomii uczelni” [Deklaracja..., 1999].

Bilanse stopnia osiągnięcia celów określonych w Deklaracji Bolońskiej i realizowanych w Procesie Bolońskim podlegały regularnym analizom w ramach konferencji ministrów edukacji. Podczas konferencji w Pradze w 2001

roku, ministrowie z entuzjazmem odnieśli się do podjętych przez uczelnie w Europie działań realizujących cele Deklaracji Bolońskiej. Ponadto, podtrzymali stanowisko woli stworzenia EOSW do 2010 roku. Dodatkowym elementem było zwrócenie uwagi na kwestie uczenia się przez całe życie oraz udziału uczelni i studentów jako „kompetentnych, aktywnych i konstruktywnych partnerów w tworzeniu i kształtowaniu EOSW” [W kierunku..., 2005: 3]. Mogło mieć to związek z kluczowymi działaniami podejmowanymi w kwestii edukacji i ujednociania polityki edukacyjnej, poprzez przyjęcie *A Memorandum on Lifelong Learning* [2000], dotyczącego uczenia się przez całe życie oraz ustalenie (wraz z Radą Europy) roku 2001, Europejskim Rokiem Języków czy przyjęcie *Białej Księgi dotyczącej Młodzieży* [European Commission White Paper..., 2001].

Podczas kolejnego spotkania ministrów do spraw szkolnictwa wyższego w Berlinie, w 2003 roku, podkreślono wagę powiązania badań z sektorem szkolnictwa wyższego oraz konieczność podjęcia wytężonych prac w celu podnoszenia i zapewnienia jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym. Włączono również studia doktoranckie, jako trzeci cykl kształcenia w Procesie Bolońskim i wezwano do zwiększenia poziomu mobilności na tym etapie studiów. Ministrowie zwrócili się z sugestią „zwiększenia roli badań i ściślejszego powiązania ich z postępem technicznym, zmianami społecznymi i kulturowymi oraz potrzebami społeczeństwa” [Realizacja..., 2003: 7]. Podczas spotkania ministrowie powołali grupę wdrożeniową, która miała na celu ocenę dotychczasowego postępu prac przewidzianych w Procesie Bolońskim, w połowie okresu zaplanowanej realizacji.

W momencie dokonywania oceny średniookresowej w 2005 roku, w postępach w realizacji celów Deklaracji Bolońskiej, ministrowie z zadowoleniem odnieśli się do poziomu zaawansowania prac w trzech priorytetach: systemach kształcenia, zapewnieniu jakości oraz uznawalności dyplomów. Zwrócili uwagę na fakt, że wciąż pozostaje wiele do zrobienia w kwestii współpracy międzynarodowej i mobilności studentów oraz wsparcia „działań na rzecz wzmocnienia badań oraz innowacyjności” [Europejski..., 2005: 3]. Uznano, że „mobilność studentów i pracowników uczelni pozostaje jednym z kluczowych celów Procesu Bolońskiego” [Europejski..., 2005: 4]. Dlatego podczas spotkania w Bergen ustalono ramową strukturę kwalifikacji EOSW, która miałaby na celu promocję europejskiego szkolnictwa wyższego w przestrzeni kontynentalnej i globalnej. Umiejscowienie szkolnictwa wyższego na pograniczu badań naukowych, działalności dydaktycznej i budowania inno-

wacji, spowodowało, że miało ono kluczowe znaczenie w sprzyjaniu konkurencyjności Europy wobec innych gospodarek świata.

W związku z zakończeniem okresu realizacji programów wspólnotowych w dziedzinie edukacji, Komisja Europejska uruchomiła Program *Uczenie się przez całe życie*, który przewidziany został do realizacji na lata 2007–2013 i stanowił bezpośrednią kontynuację Programu Socrates. Do podstawowych celów Programu zaliczono: wzmocnienie współpracy w dziedzinie edukacji pomiędzy krajami Unii Europejskiej oraz wspieranie mobilności studentów i nauczycieli. W skład Programu weszły: Comenius, Erasmus, Grundtvig, Leonardo da Vinci i Jean Monnet.

Rok później, w 2008 roku zostały przyjęte Europejskie Ramy Kwalifikacji (ERK) [więcej: *DG Edukacja...*, 2009], których celem jest zrozumienie, możliwość porównywania i uznawania kwalifikacji nabytych przez obywateli Unii Europejskiej w innych krajach europejskich. ERK powstały jako próba rozwiązania potrzeby związanej z porównywalnością dyplomów oraz innych dokumentów poświadczających zdobyte kwalifikacje i kompetencje uzyskane najczęściej w innych krajach Europy. Ponadto, ERK stanowi narzędzie urzeczywistniania EOSW.

Od momentu ostatniego spotkania ministrów edukacji, przez okres dwóch lat poczyniono znaczący postęp ku kształceniu opartemu na podmiotowości studenta, co zgodne jest z ideą Procesu Bolońskiego. W tym celu zobowiązano się do wdrożenia do 2010 roku KRK. O podmiotowym postrzeganiu studentów może świadczyć zapis deklaracji ministrów, że

kontynuujemy zatem nasze starania o zapewnienie studentom odpowiedniej opieki, pomocy i świadczeń, stworzenie bardziej elastycznych ścieżek kształcenia prowadzących do studiów wyższych i w obrębie samego szkolnictwa wyższego oraz rozszerzenie uczestnictwa na wszystkich poziomach zgodnie z zasadą równości szans [*Komunikat Londyński...*, 2007: 5].

Ostatni komunikat z konferencji Ministrów z 2009 roku był, z jednej strony podsumowaniem i ewaluacją założeń przyjętych w DEKLARACJI BOŁOŃSKIEJ, z drugiej strony odnaleźć w nim można znamiona myślenia przyszłościowego, z perspektywą do roku 2020. „W dekadzie do roku 2020 europejskie szkolnictwo wyższe ma wnieść decydujący wkład w urzeczywistnianie idei Europy wiedzy, którą cechuje znaczna kreatywność i innowacyjność” [*Proces Boloński...*, 2009: 1]. Znacznemu zbliżeniu uległy również przestrzeń szkolnictwa wyższego oraz sfera życia publicznego i potrzeb spo-

łecznych związanych z przygotowaniem „studentów do życia jako aktywnych obywateli w demokratycznym społeczeństwie, przygotowanie studentów do przyszłego życia zawodowego i umożliwienie im rozwoju indywidualnego, tworzenie i utrzymanie szerokich podstaw wiedzy na zaawansowanym poziomie oraz stymulowanie badań i innowacji” [*Proces Boloński...*, 2009: 1]. Nadal w priorytetach szkolnictwa wyższego znajduje się mobilność międzynarodowa, która w założeniu powinna osiągnąć poziom co najmniej 20% [*Proces Boloński...*, 2009: 4] w 2020 roku. Oznacza to, że co najmniej 20% studentów uzyskujących dyplom ukończenia studiów wyższych w EOSW będzie miało za sobą okres studiowania lub zrealizowania praktyki za granicą.

Od momentu podpisania Deklaracji Bolońskiej w polityce edukacyjnej Unii Europejskiej można zaobserwować podejmowanie działań zmierzających do podniesienia jakości uniwersyteckiego kształcenia, pozyskiwania najlepszych studentów i wykładowców oraz współpracy i konkurowania w EOSW. Wiek XXI dostarcza nowych wyzwań wobec edukacji, której przypisano szczególną rolę związaną z budowaniem społeczeństwa i gospodarki opartych na wiedzy oraz poszukiwaniem nowych metod i technik pracy umożliwiających zdobycie odpowiednich umiejętności i kompetencji, sprzyjających wielostronnemu rozwojowi jednostki. Dlatego w 2000 roku weszła w życie Strategia Lizbońska, której założeniem było stworzenie do 2010 roku najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki opartej na wiedzy w świecie, umożliwiającą trwały rozwój ekonomiczny, któremu towarzyszyć będzie jakościowa i ilościowa poprawa zatrudnienia oraz większa spójność społeczna [*Strategia lizbońska...*, 2002: 7].

Bezpośrednio do kwestii edukacji na poziomie szkolnictwa wyższego odnosi się kategoria innowacyjności, która miała zostać osiągnięta poprzez wdrażanie i upowszechnianie modelu gospodarki opartej na wiedzy, rozwój społeczeństwa informacyjnego i utworzenie europejskiej przestrzeni badawczej. Strategia Lizbońska odegrała kluczową rolę w rozwoju jednolitej polityki edukacyjnej w Unii Europejskiej, traktując ją jako bezpośredni czynnik rozwoju społecznego i gospodarczego.

Rada do spraw Edukacji przedstawiła Radzie Europejskiej, w 2001 w Sztokholmie, wstępny raport Edukacja i Szkolenie 2010 [*Edukacja w Europie...*, 2003: 12–31] dotyczący strategicznych celów wobec edukacji, które powinny zostać zrealizowane do 2010 roku. Wśród dążeń wskazano: poprawę jakości i efektywności systemów edukacji i kształcenia, powszech-

ność dostępu do kształcenia oraz otwartość na współpracę z innymi krajami.

Pierwsze lata pracy, oparte na planie prac Edukacja i Szkolenie 2010 przyczyniło się do powstawania wielu grup roboczych, kooperacji ministrów, zdefiniowania wskaźników określających wzrost, powstawania europejskich odniesień wspierających reformy państw członkowskich w zakresie: kompetencji kluczowych, kwalifikacji i kompetencji nauczycieli, wskazówek dotyczących uczenia się przez całe życie, uznawalności pozaformalnego i nieformalnego uczenia się oraz mobilności. Dzięki wykonanym pracom można było zacząć planowanie wprowadzania Europejskich Ram Kwalifikacji. Za ich implementację w przestrzeniach narodowych odpowiedzialne były poszczególne państwa członkowskie.

Rada do spraw Edukacji wraz z Komisją Europejską mają za zadanie przedstawiać Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Europejskiej sprawozdania, które w głównej mierze opracowują w oparciu o raporty narodowe, następnie na podstawie których formułowane są zalecenia, deklaracje czy rezolucje. W oparciu o wiele ekspertyz i raportów, między innymi ekspertyzy przeprowadzonej w 2004 roku przez Radę do spraw Edukacji i Komisję dotyczącej stopnia zaawansowania oraz rezultatów wdrażania celów i działań Strategii Lizbońskiej [*Rapport...*, 2004] czy Raport Grupy Wysokiego Szczebla do spraw Strategii Lizbońskiej [*Communautés...*, 2004] pod przewodnictwem Wimma Koka, okazało się, że wyniki nie były ani optymistyczne, ani zadowalające. Pomimo wkładu poszczególnych krajów w realizację Strategii, okazało się, że reformy te nie są adekwatne, a ich tempo nie zapewni zrealizowania postawionych celów w Strategii ze względu na zbyt rozbudowany program, słabą koordynację i sprzeczne priorytety. Dlatego przyszłe działania powinny w głównej mierze skupić się na bardziej efektywnej inwestycji w obszary priorytetowe w dążeniu do społeczeństwa wiedzy, na wdrożeniu we wszystkich państwach członkowskich całościowych i spójnych strategii wobec uczenia się przez całe życie oraz rozwoju EOSW, przez ustanowienie ERK i rozwój europejskiego wymiaru w edukacji.

Dotychczasowe trudności w realizacji celów Strategii Lizbońskiej skłoniły Komisję Europejską do opublikowania komunikatu Partnerstwo na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy start Strategii Lizbońskiej, zaleca szczególne zintensyfikowanie działań w trzech nadrzędnych priorytetach, a mianowicie w zatrudnieniu, wzroście gospodarczym i lep-

szym zarządzaniu Strategią, pozostając zgodnymi z celami zrównoważonego rozwoju [*The Lisbon...*, 2010: 38–39, tłum. E.Ż.-P.].

W 2005 roku Komisja Europejska przyjęła również Wspólnotowy Program Lizboński (ang. *The Community Lisbon Programme*) [*The Lisbon...*, 2010: 41–42], w ramach którego wskazała na trzy zadania, które umożliwiłyby bardziej sprawne realizowanie celów Strategii Lizbońskiej. Należą do nich: wspieranie wiedzy i innowacji; uczynienie Europy bardziej atrakcyjnym miejscem do inwestowania i pracy; tworzenie większej liczby lepszych miejsc pracy. Wspieranie wiedzy i innowacji będzie miało polegać ze strony Komisji na posługiwaniu się narzędziami finansowania innowacyjnych projektów i programów⁵, natomiast ze strony państw członkowskich na inwestycji 3% PKB w rozwój i badania (B+R).

Im bliżej roku 2010, tym więcej głosów można było w Europie usłyszeć, które dotyczyły porażki Strategii Lizbońskiej. W roku 2008 Komisja Europejska opublikowała Europejski Plan Naprawy Gospodarczej (ang. *European Economic Recovery Plan*) [*Communication...*, 2008], w którym postulowała dwa nurty walki z kryzysem. Pierwszy dotyczył aspektów ekonomicznych, drugi natomiast w sposób pośredni związany był z edukacją, którego celem to zwiększenie konkurencyjności Europy poprzez skoncentrowanie się na inteligentnych technologiach, szczególnie podkreślając innowacyjność i potencjał „zielonej” gospodarki UE.

Pomimo wyteżonych działań ze strony Komisji Europejskiej, jak również państw członkowskich Strategia Lizbońska okazała się fiaskiem, a winę przypisano kryzysowi gospodarczemu w Europie. W związku z koniecznością wprowadzenia zmian, Rada Europejska przyjęła nową Strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającemu włączeniu społecznemu – Europa 2020. Strategia ta dotyczy prognozowanego wzrostu i rozwoju na najbliższą dekadę, za pomocą powiązanych ze sobą następujących priorytetów: rozwój inteligentny (rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji); rozwój zrównoważony (wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej); rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną) [*Komunikat Komisji...*, 2010: 5].

⁵ Jednym z programów jest 7 Program Ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (2007–2013), Program Badania i Rozwój, budżety dla międzynarodowych konsorcjów i sieci.

W ramach Strategii Europa 2020 kategoria rozwoju została immamentnie powiązana ze szkolnictwem wyższym i sektorem badań, Wobec szkolnictwa wyższego postawiono precyzyjnie sformułowany cel, że należy zwiększyć do 2020 roku odsetek osób w wieku 30–34 lat posiadających wyższe wykształcenie z 31% do co najmniej 40% [*Komunikat Komisji...*, 2010: 5]. Cel ten miał być realizowany za pomocą działań podejmowanych w projekcie UE „Młodzież w drodze” [*Komunikat Komisji...*, 2010: 15]. Ponadto w Projekcie sformułowano zadanie – poprawę wyników systemów kształcenia oraz podniesienie atrakcyjności europejskiego szkolnictwa wyższego na arenie międzynarodowej. Wszystkie kraje członkowskie zostały zobligowane do pracy mającej na celu wdrażanie poszczególnych elementów tematycznych Strategii oraz do przygotowywania sprawozdań krajowym wskazujących na stopień zaawansowania w ich realizowaniu.

Działania podejmowane przez instytucje Unii Europejskiej, szczególnie przez okres ostatnich kilkunastu lat, przyczyniły się w znacznym stopniu do zwiększenia synergii w europejskim szkolnictwie wyższym. Nie oznacza to jednak, że ujednoczenie nastąpiło w nauczanych czy uczonych treściach, ale w narzędziach służących możliwości rozpoznawania, oceniania i uznawania określonych umiejętności czy kompetencji nabywanych między innymi w wyniku mobilności edukacyjnej. Warto pamiętać, że perspektywa polityczna dotyczy tylko wybranych elementów europejskiego szkolnictwa wyższego, związanych ze stwarzaniem warunków do bycia mobilnym wśród studentów i nauczycieli akademickich, innowacyjnym, konkurencyjnym i umiędzynarodowionym wśród uczelni wyższych. Stwarzanie warunków jest rolą polityków, natomiast rolą autonomicznych uniwersytetów, kadry w niej pracującej i uczących się studentów byłby rozwój i powodowanie zmiany społecznej. Dlatego ważnym postulatem jest zwiększenia autonomii uczelni wyższych poprzez zminimalizowanie ich zależności od decyzji politycznych.

Zakończenie

Na podstawie przeanalizowania trzech etapów kształtowania się polityki edukacyjnej Wspólnoty, a następnie Unii Europejskiej, można ukazać fluktuację roli, jaką pełniła edukacja w poszczególnych okresach historycznych. Od lat pięćdziesiątych do początku lat siedemdziesiątych edukacja była instru-

mentem niezbędnym do poprawy warunków życia, służyła doskonaleniu zawodowemu, jak też przekwalifikowywaniu pracowników. Rolą edukacji było nadążanie za postępującym rozwojem, jak też dziejącymi się zmianami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi.

W drugim okresie (od 1971 do końca lat dziewięćdziesiątych) edukacja postrzegana była jako narzędzie dynamizujące rozwój gospodarczy. Dostrzeżono również zależność pomiędzy zgromadzoną wiedzą i nabytymi umiejętnościami przez jednostki, a kondycją społeczeństw. Do zadań systemów edukacji należało sprostanie nowym zjawiskom i wyzwaniom związanym z internacjonalizacją, rozwojem społeczeństw informacyjnych, jak też rozwojem technologicznym, naukowym i gospodarczym świata. Dzięki umiędzynarodowieniu szczególnie szkolnictwa wyższego, jak również dostrzeżeniu konieczności uczenia się przez całe życie, edukacja miała za zadanie umożliwienie jednostkom nadążanie za dziejącymi się globalnie zmianami na wielu płaszczyznach życia.

W trzecim okresie (od końca lat dziewięćdziesiątych do chwili obecnej) szczególną rolę upatruje się w zwiększeniu synergii w europejskim szkolnictwie wyższym, co stanowi odzwierciedlenie rozwoju społeczeństw informacyjnych, postępujące umiędzynarodowienie w wielu sferach funkcjonowania jednostek, rozwój konkurencyjności i innowacyjności gospodarek opartych na wiedzy. Zadaniem polityków w zakresie edukacji było i jest stwarzanie warunków i możliwości do rozwoju jednostek. Natomiast zadanie edukacji polega nie na nadążaniu za rozwojem, ale na powodowaniu zmiany między innymi w wymiarze politycznym, gospodarczym, społecznym, naukowym. Kluczowe znaczenie w powodowaniu owej zmiany ma umiędzynarodowienie przestrzeni szkół wyższych. Dzięki temu możemy ubogacać się i rozwijać poprzez doświadczanie odmienności, które to doświadczenie pogłębiaamy o refleksję nad rezultatami wynikającymi z owego kontaktu, inności, wymiany i naszej zmiany.

BIBLIOGRAFIA

- A Memorandum on Lifelong Learning, Commission of the European Communities*, (2000), Brussels
- Communautés européennes, Relever le défi. La stratégie de Lisbonne pour la croissance et l'emploi*, (2004), Rapport du groupe de haut niveau présidé par M. Wim Kok Novembre 2004, Office des publications officielles des Communautés européennes, Luxembourg

- Communication from the Commission to the European Council. A European Economic Recovery Plan*, (2008), Commission Of The European Communities, Brussels
- Deklaracja Bolońska. Szkolnictwo wyższe w Europie*, (1999), Wspólna Deklaracja Europejskich Ministrów Edukacji, Bolonia
- DG Edukacja i Kultura, Europejskie Ramy Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie*, (2009), Komisja Europejska, Wspólnoty Europejskie
- Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010. Program prac dotyczący przyszłych celów systemów edukacji*, (2003), Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa
- European Commission, The History of European cooperation in education and training, Europe in the Making – an Example*, (2006), Office for Official Publications of the European Communities, European Communities
- European Commission White Paper a New Impetus for European Youth, Commission of the European Communities*, (2001), Brussels, COM(2001) 681 final
- Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego – Realizacja celów*, (2005), Komunikat z konferencji europejskich ministrów ds. szkolnictwa wyższego, Bergen
- Hinge J., (2003), *Education Policies and European Governance – Contribution to the Interservice Groups on European Governance*, „European Journal for Education, Law and Policy”, nr 5
- Komunikat Komisji Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, (2010), Komisja Europejska, Bruksela
- Komunikat Londyński, W kierunku Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego: odpowiedź na wyzwania w zglobalizowanym świecie*, (2007)
- Magna Charta Universitatum*, (1988)
- Bologna On a People's Europe, Report to the European Council*, (1985), Milan
- Proces Boloński 2020 – Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w nowej dekadzie. Komunikat z konferencji europejskich ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe*, (2009), Leuven i Louvain-la-Neuve
- Rapport intermédiaire conjoint du Conseil et de la Commission sur la mise en œuvre du programme de travail détaillé concernant le suivi des objectifs des systèmes d'éducation et de formation en Europe*, (2004), Conseil De L'union Européenne, doc. 6905/04, EDUC 43
- Realizacja Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Komunikat z konferencji ministrów ds. szkolnictwa wyższego*, (2003), Berlin
- Resolution of the Council and of the Ministers of Education. Comprising an Action Programme in the Field of Education*, (1976), „Official Journal of the European Communities”, nr C38
- Sorbonne Joint Declaration. Joint Declaration on Harmonisation of the Architecture of the European Higher Education System*, (1998), Paris
- Strategia lizbońska – droga do sukcesu zjednoczonej Europy*, (2002), Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa
- The Lisbon Strategy 2000–2010. An analysis and evaluation of the methods used and results achieved*, (2010), Final Report, Directorate General for International Policies, Brussels
- Thieme J. K., (2009), *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku. Polska. Europa. USA*, Warszawa

Tourdanov D., *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej. Wspólna polityka edukacyjna, czy współpraca w polityce edukacyjnej?* (2006), „Społeczeństwo i Polityka. Pismo Edukacyjne”, nr 2(7)

Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali, (1951), http://www.wpia.uni.lodz.pl/zeupi/pliki_upload/Traktat%20EWWiS.pdf [17.06.2016]

Traktat z Maastricht, (1992), http://www.wos.net.pl/materialy/traktat_z_maastricht.pdf [17.06.2016]

W kierunku Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Komunikat ze spotkania europejskich Ministrów ds. szkolnictwa wyższego, (2005), Praga

<http://www.comet.ucar.edu>

<http://www.erasmus.org.pl>

<http://www.eurekanetwork.org>

http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/vocational_training/c11012a_en

SUMMARY

European educational policy towards higher education

Educational policy plays a key role in creating the conditions, defining concepts and directions of development of systems and ways of education in Europe. Based on the analysis of the process of shaping the policy of the Community and then the European Union towards education, the Author identified three stages of education policy development, including higher education. First, the period of faint interest in education, devoid of policy towards higher education. Second, the period of the initial thinking about education policy, including higher education. Third, the period of a separate and specific thinking of higher education policy.

During the first period, in political thinking, education has not been given a strategic importance because it was not directly related to the process of building economic competitiveness of the Community. The second stage was largely characterised by linking education policy with economic development, including employability, competitiveness and growth. However, in the third period, the actions that were undertaken by the institutions of the European Union, have contributed significantly to the increase of synergy in European higher education and constituted an investment in the competence of individuals.

KEYWORDS: educational policy, higher education, European Union.